

บทที่ 3

พื้นที่ศึกษา

3.1 ประวัติความเป็นมา

จากบันทึกภาษาไทยใหญ่กล่าวว่า เมื่อราวปี พ. ศ. 2374 เจ้าแก้วเมืองมา พระญาติของเจ้าผู้ครองนครเมืองเชียงใหม่ พร้อมด้วยไพร่พลและช้างต่อ ออกตรวจชายแดนและไล่จับช้างป่าไว้ในการศึกษา ได้ยกขบวนรอนแรมล่องมาตามแนวป่ากระทั่งบรรลุดังป่าโปร่งแห่งหนึ่ง มีหมู่ป่าลงมากินดินโป่งชุกชุม เจ้าเมืองมาเห็นว่าเป็นทำเลดี จึงได้รวบรวมชาวไทยใหญ่และกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่บริเวณรอบๆ มาอยู่รวมกัน และตั้งใจให้ พระกาหม่อง ชาวไทยใหญ่เป็นหัวหน้าคอยควบคุมดูแลแล้วให้เรียกชื่อชุมชนนี้ว่า "บ้านโป่งหมู" (ปัจจุบันเรียกบ้านโป่งหมู) ต่อมาเจ้าแก้วเมืองมาได้ยกขบวนเดินทางต่อไป และหยุดพักคล้องช้างที่ริมห้วยซึ่งมีช้างชุกชุมและสามารถจับช้างเพิ่มได้อีกหลายเชือก จึงตั้งคอกสอนช้างขึ้นที่ริมห้วยนั้น เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าที่แห่งนี้มีชัยภูมิที่ดีกว่าบ้านโป่งหมู จึงรวบรวมชาวไทยใหญ่ที่อาศัยในบริเวณนั้นตั้งเป็นชุมชนอีกแห่งหนึ่ง ให้ชื่อว่า "บ้านน้ำแม่ฮ่องสอน" โดยมี "แสนโกม" ชาวไทยใหญ่ซึ่งเป็นบุตรชายของ "พระกาหม่อง" แห่งบ้านโป่งหมูเป็นหัวหน้า ต่อมาพระกาหม่องและแสนโกมบุตรชาย เห็นว่าบ้านโป่งหมูและบ้านน้ำแม่ฮ่องสอนเป็นชุมชนใหญ่และผู้คนก็เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม จึงได้ร่วมกันตัดไม้สักล่องแม่น้ำสาละวินไปจำหน่ายในเขตพม่า ได้เงินมาบำรุงบ้านเมืองปีหนึ่งๆ มิใช่น้อย บ้านโป่งหมูและบ้านน้ำแม่ฮ่องสอน จึงค่อยๆ เจริญขึ้นมาเป็นลำดับ

จนกระทั่ง ปี พ. ศ. 2417 ทางรัฐบาลเห็นว่าท้องที่ชายแดนที่ติดกับพม่ามีราษฎรหนาแน่นขึ้นพอสมควรที่จะยกฐานะขึ้นเป็นเมือง เพื่อจะได้มีกรรมการเมืองคอยดูแล ระวังด้านทาง พระเจ้าอินทวิชานนท์ จึงได้ตั้งบ้านน้ำแม่ฮ่องสอนขึ้นเป็นเมือง เรียกว่า "เมืองแม่ฮ่องสอน" มีพระยาสิงหนาทราชา (ชายทะเล) เป็นเจ้าเมือง คนแรก มีผู้ครองเมืองแม่ฮ่องสอนสืบต่อมาตามลำดับ เช่น แม่เจ้าเมี้ยะ พระยาพิทักษ์สยามเขต และพระยาพิศาลฮ่องสอนบุรี จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2450 จึงสิ้นสุดยุคผู้ครองเมืองแม่ฮ่องสอน โดยประกาศของกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 10 พฤษภาคม 2443 ให้ยกฐานะเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นเมืองจัดวางอยู่ในมณฑลพายัพ โดยแบ่งการปกครองออกเป็น 4 อำเภอ ได้แก่ 1. อำเภอม่วงต้อ (อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ในปัจจุบัน) 2. อำเภอเมืองยวม (อำเภอแม่สะเรียง ในปัจจุบัน) 3. อำเภอขุนยวม 4. อำเภอปาย

สาเหตุที่เรียกอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ในครั้งนั้นว่า อำเภอม่วยต๋อ เนื่องจากได้มีคหบดีชาวแม่ฮ่องสอนคนหนึ่งได้สละทรัพย์ส่วนตัวสร้างวัดในบวรพุทธศาสนา มีพระเจดีย์เรียงรายรวม 6 องค์และนิมนต์พระสงฆ์จากพม่ามาประจำสั่งสอนพระธรรมวินัย โดยให้ชื่อวัดที่สร้างขึ้นว่า "วัดม่วยต๋อ" จึงได้เรียกชื่ออำเภอในครั้งนั้นว่า "อำเภอม่วยต๋อ" ตามชื่อของวัด ต่อมาทางราชการจึงได้เปลี่ยนชื่ออำเภอม่วยต๋อมาเป็น "อำเภอแม่ฮ่องสอน" ดังเช่นปัจจุบันนี้

3.2 ที่ตั้งและขนาด

อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นอำเภอที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดแม่ฮ่องสอน อันเป็นที่ตั้งของศาลากลางจังหวัด มีระยะทางห่างจากกรุงเทพฯ โดยทางถนนประมาณ 924 กิโลเมตร ที่ว่าการอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนตั้งอยู่ที่ถนนขุนลุมประพาส ตำบลจองคำ ห่างจากศาลากลางจังหวัดประมาณ 1 กิโลเมตร อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนมีเนื้อที่ 2,483.115 ตารางกิโลเมตร และมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ อำเภอปางมะผ้า และประเทศพม่า
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอขุนยวม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอปาย กับอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับประเทศพม่า

3.3 การปกครอง

อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน แบ่งการปกครองออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1) การปกครองส่วนภูมิภาค แบ่งการปกครองออกเป็น 6 ตำบล (ไม่รวมตำบลจองคำ ซึ่งเป็นพื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน) 67 หมู่บ้าน ได้แก่

- (1) ตำบลห้วยโป่ง มี 15 หมู่บ้าน มีประชากร 5,793 คน
- (2) ตำบลผาบ่อง มี 12 หมู่บ้าน มีประชากร 5,663 คน
- (3) ตำบลปางหมู มี 13 หมู่บ้าน มีประชากร 7,631 คน
- (4) ตำบลห้วยผา มี 8 หมู่บ้าน มีประชากร 2,585 คน
- (5) ตำบลหมอกจำแป่ มี 8 หมู่บ้าน มีประชากร 2,774 คน

(6) ตำบลห้วยปูลิง มี 11 หมู่บ้าน มีประชากร 3,401 คน

2) การปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ประกอบด้วยพื้นที่ 1 ตำบล คือ ตำบลจองคำ มีเนื้อที่ 6 ตารางกิโลเมตร

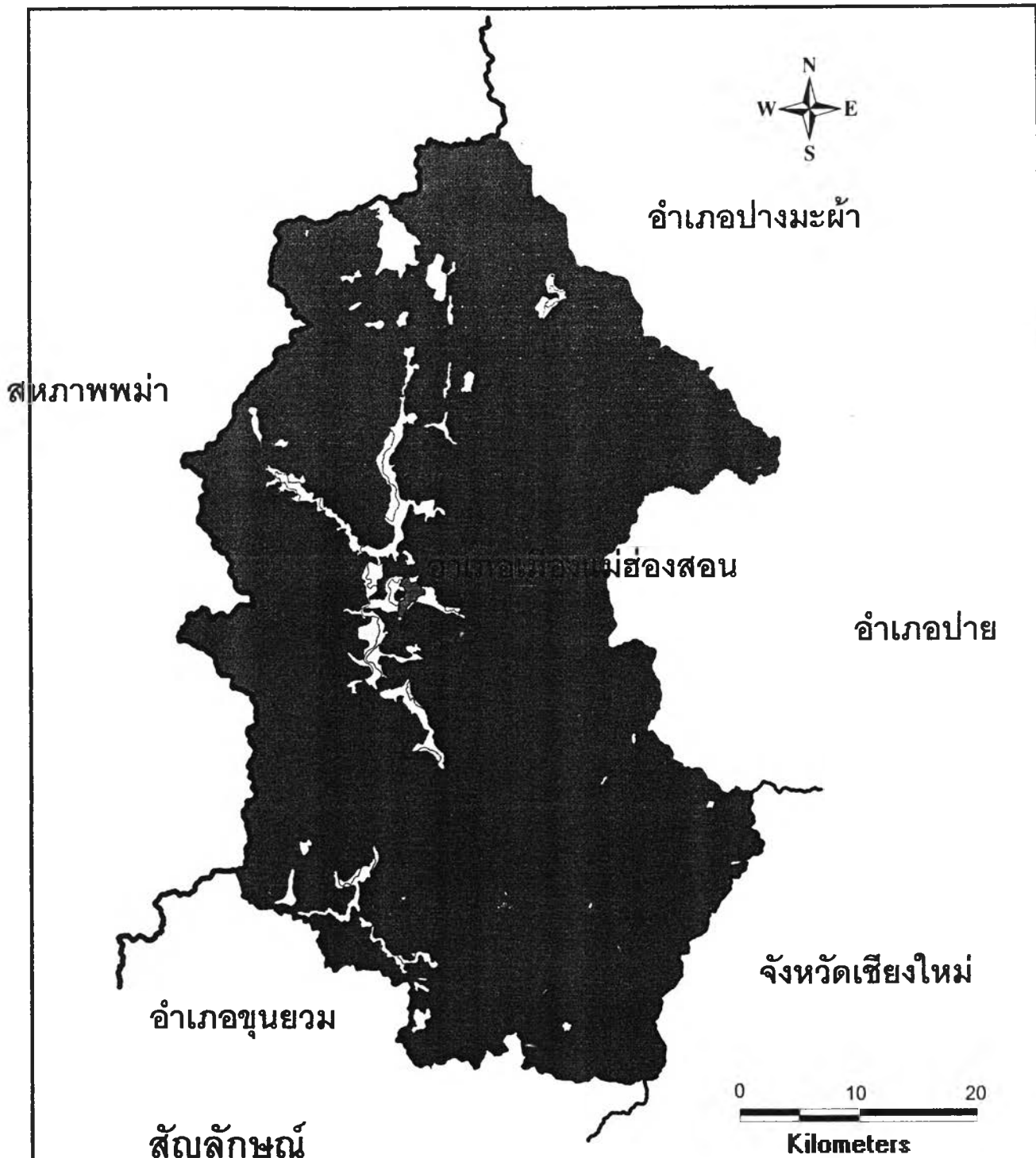
3.4 ขอบเขตและลักษณะภูมิประเทศ

ในการวิจัยเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่ออำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผู้วิจัยได้แบ่งพื้นที่ศึกษาของอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนออกเป็น 2 ส่วน ตามผลกระทบมาจากกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ พื้นที่หลัก และพื้นที่รอง

1) พื้นที่หลัก หมายถึง พื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางรวมความเจริญของอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นพื้นที่ที่มีประชากรรวมกันอยู่มากที่สุด และเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวมากที่สุดและชัดเจนที่สุด มีพื้นที่ 4.2 ตารางกิโลเมตร และในปี พ.ศ.2528 ได้ขยายเขตเทศบาลออกไปอีกมีพื้นที่ประมาณ 6 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ ตำบลจองคำและตำบลปางหมูบางส่วน (รายงานวิจัยผังเมืองรวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2528)

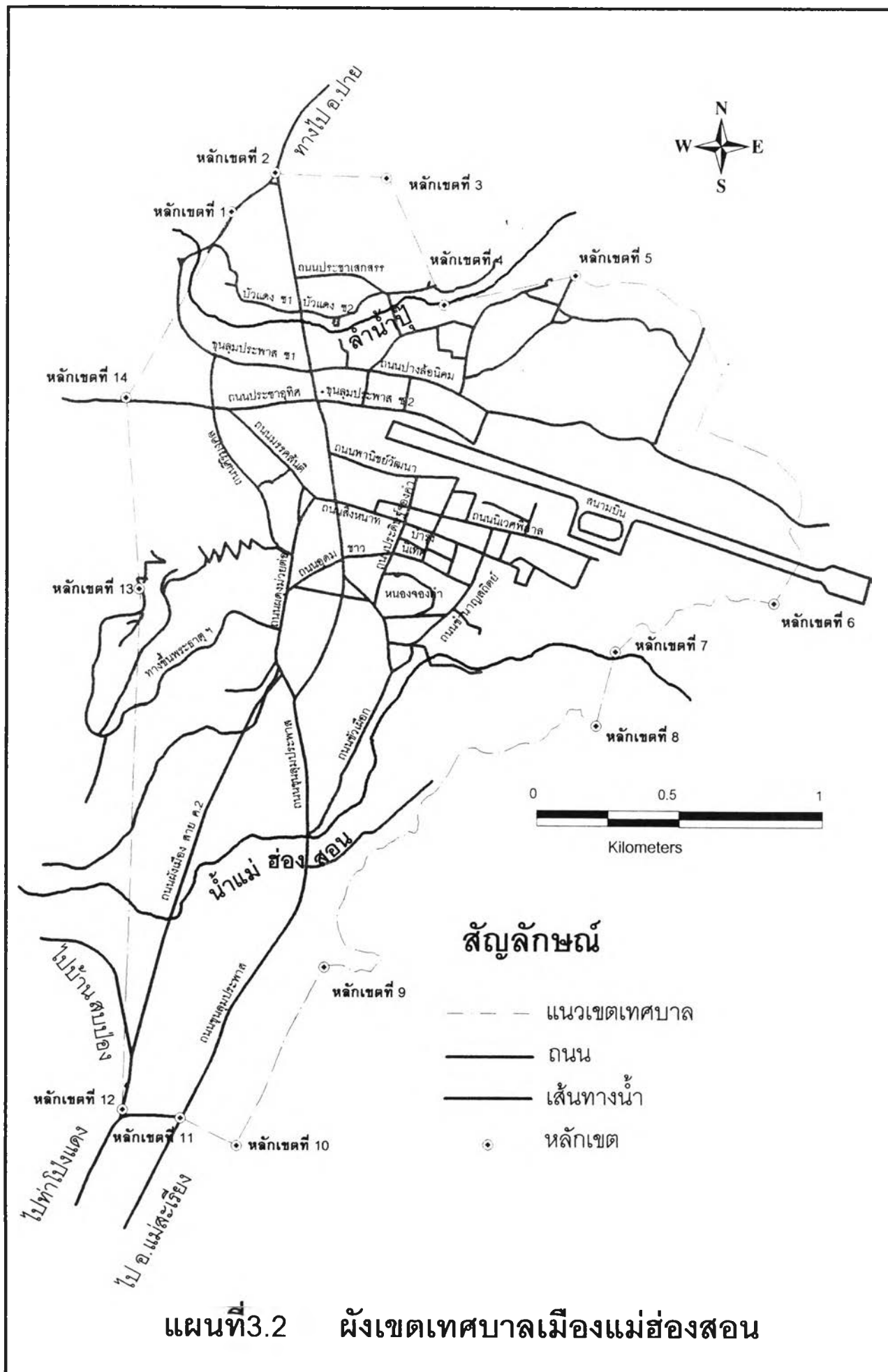
ทิศเหนือ	๑๑	โรงเรียนฮ่องสอนศึกษา
ทิศใต้	๑๑	ทางแยกไปท่าโป่งแดง
ทิศตะวันออก	๑๑	สุดเขตสนามบิน
ทิศตะวันตก	๑๑	สันเขาพระธาตุดอยกองมู

ส่วนลักษณะภูมิประเทศภายในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณริมลำน้ำแม่ฮ่องสอนและล้อมรอบด้วยภูเขาขนาดต่างๆ ทำให้มีลักษณะคล้ายแอ่งกระทะ โดยมีเส้นทางคมนาคมออกจากชุมชนในแนวทิศเหนือ - ใต้ คือ เส้นทางเข้าอำเภอปายและอำเภอขุนยวม (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108) พื้นที่ภายในแอ่งกระทะมีลักษณะเป็นเนินสลับกับที่ราบ โดยมีบริเวณสี่แยกไฟแดง (ถนนชุมชนประพาสตัดกับถนนสิงหนาทบำรุง) ซึ่งเป็นถนนสายหลัก และเป็นพื้นที่ที่มีระดับสูงกว่าพื้นที่โดยรอบ โดยมีพื้นที่เกษตรกรรม และศูนย์ราชการตั้งอยู่พื้นที่ที่มีระดับต่ำสุดของเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นพื้นที่ราบที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 285 เมตร

- สัญลักษณ์**
☐	เขตพื้นที่เกษตรกรรม	☐	นอกเขตพื้นที่ป่าสงวน
☒	เขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์	☒	เขตพื้นที่เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน
☒	เขตพื้นที่ป่าเศรษฐกิจ		

แผนที่ 3.1 ลักษณะพื้นที่ของอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

2) พื้นที่รอง หมายถึงพื้นที่ของเขตอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนทั้งหมด (ยกเว้นพื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ที่ตั้งอยู่ในตำบลจองคำ ที่มีเนื้อที่ 6 ตารางกิโลเมตร) ประกอบด้วย 6 ตำบล ได้แก่ ตำบลห้วยโป่ง ตำบลผาบ่อง ตำบลปางหมู ตำบลห้วยผา ตำบลหมอกจำแป่ ตำบลห้วยปูลิง สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นภูเขาสลับซับซ้อนและป่าไม้ มีสภาพกันดาร และการคมนาคมเต็มไปด้วยความยากลำบาก มีพื้นที่ราบหุบเขาเพียงร้อยละ 7 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวทั้งทางด้านการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน สภาพเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม น้อยมากหรือยังไม่ชัดเจนเหมือนกับพื้นที่หลัก โดยยังคงสภาพธรรมชาติมากที่สุด

ดังนั้น ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จึงมุ่งเน้นศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบจากการท่องเที่ยว ในพื้นที่หลักหรือพื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นสำคัญ

3.5 สภาพภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปของอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จะมีอากาศค่อนข้างร้อน ส่วนในฤดูหนาวจะมีอากาศหนาวเย็น มีฤดูแล้งที่ยาวนาน และมีอากาศร้อนจัดในฤดูร้อน ทั้งนี้เนื่องจากทำเลที่ตั้งอยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินและอยู่ห่างไกลจากทะเล ฤดูกาลต่างๆ จึงจำแนกออกเป็น 3 ฤดู คือ

ฤดูร้อน	ตั้งแต่เดือนมีนาคม	ถึงเดือนเมษายน
ฤดูฝน	ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม	ถึงเดือนตุลาคม
ฤดูหนาว	ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน	ถึงเดือนกุมภาพันธ์

อุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปีเท่ากับ 25.2 องศาเซลเซียส โดยมีอุณหภูมิสูงสุดเท่ากับ 42.6 องศาเซลเซียสในเดือนเมษายน และอุณหภูมิต่ำสุดเท่ากับ 10.2 องศาเซลเซียสในเดือนมกราคม (กรมอุตุนิยมวิทยา 2542)

ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยเท่ากับ 1,315.2 มิลลิเมตรต่อปี โดยมีฝนตกทุกเดือน แต่ช่วงที่ฝนตกชุกนั้นมีระยะเวลาติดต่อกัน 6 เดือน โดยเริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนตุลาคม สำหรับเดือนที่มีฝนตกชุกมากที่สุดคือเดือนสิงหาคม คือมีฝนตกประมาณ 27 วัน ใน 1 เดือน

อย่างไรก็ตามบริเวณพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งรวมอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนด้วย จะมีสายหมอกคลุมอยู่ตลอดปี จนได้รับสมญานามว่า “เมืองในหมอก” หรือ “เมืองสามหมอก” เนื่องจากมีหมอกหมุนเวียนคลุมตลอดปี คือ

ฤดูร้อน	จะมีวันที่เกิดจากการเผาป่า หรือไฟป่า
ฤดูฝน	จะมีหมอกฝนปกคลุมพื้นที่แทนหมอกควัน
ฤดูหนาว	จะมีหมอกน้ำค้างปกคลุมในช่วงเวลากลางคืนและช่วงเวลาเช้า

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสภาพธรรมชาติที่สวยงามของลักษณะภูมิประเทศที่ประกอบด้วย ภูเขาน้อยใหญ่ ซึ่งเต็มไปด้วยป่าไม้ อันประกอบไปด้วยไม้มีค่า เป็นไม้สัก ไม้แดง ไม้เบญจพรรณ เป็นต้น และการมีสภาพอากาศที่หนาวเย็นสบาย ในฤดูหนาว ทำให้เป็นปัจจัยที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวชมได้เป็นอย่างดี

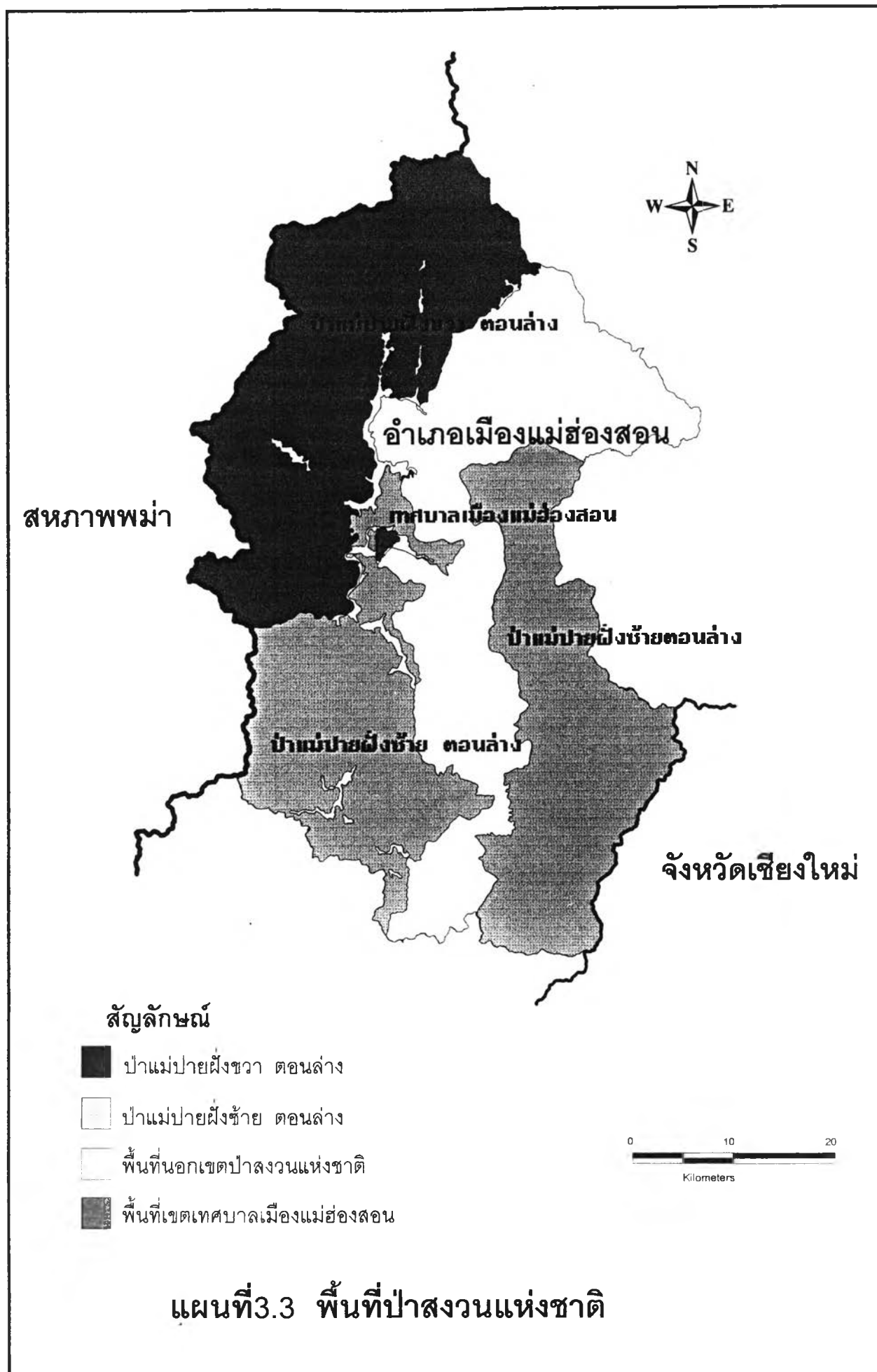
3.6 ทรัพยากรธรรมชาติ

1) ป่าไม้

อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนมีภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงชันสลับซับซ้อน พื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงเป็นป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ การทำลายป่ามีเป็นบางส่วน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการคมนาคมขนส่งยังไม่สะดวก ป่าไม้ที่ขึ้นมีหลายประเภทแต่ส่วนใหญ่เป็นพวกป่าแดงและป่าเบญจพรรณ มีไม้สักที่มีคุณภาพเยี่ยม ส่วนไม้เนื้อแข็งที่มีคุณภาพดีหาได้ยากในท้องถิ่น เช่น ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ตะเคียน ไม้พลวง ไม้ประดู่ ไม้แดง เป็นต้น

พื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

(1) พื้นที่ป่าอนุรักษ์ ประกอบด้วยวนอุทยานแห่งชาติ 3 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 4 แห่ง ได้แก่ อุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุรินทร์ อุทยานแห่งชาติสาละวิน อุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสาละวิน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่วมฝั่งขวา เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่ลา - แม่และ

(2) พื้นที่ป่าเศรษฐกิจ ประกอบด้วยป่าสงวนจำนวน 9 แห่ง ได้แก่ ป่าสาละวิน ป่าแม่สุรินทร์ ป่าแม่ยมฝั่งขวา ป่าแม่ยมฝั่งซ้ายแปลงที่1 ป่าแม่ยมฝั่งซ้ายแปลงที่2 ป่าแม่ยมฝั่งซ้ายตอนล่าง ป่าแม่ยมฝั่งซ้ายตอนบน ป่าแม่ยมฝั่งขวาตอนล่าง ป่าแม่เงาและแม่ลำเพ็ง

สำหรับพื้นที่เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนเกือบทั้งหมดอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ คือ ป่าแม่ปายฝั่งซ้ายตอนล่าง (ด้านตัวเมืองแม่ฮ่องสอน) และป่าแม่ปายฝั่งขวาตอนล่าง อีกทั้งยังมีพื้นที่อุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุรินทร์ซ้อนทับป่าสงวนแห่งชาติ สำหรับพื้นที่เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นพื้นที่กันออก (นอกเขตป่าสงวนแห่งชาติ) โดยด้านเหนือ ด้านใต้ และด้านตะวันออกของตัวเมือง เป็นเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์ ด้านตะวันตกบริเวณโดยรอบดอยกอมู เป็นเขตป่าเพื่อเศรษฐกิจและพื้นที่บนดอยกอมูเป็นเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์ ส่วนด้านใต้ของดอยกอมู เป็นพื้นที่กันออก

2) ลักษณะดิน

ในพื้นที่เขตอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน สามารถแบ่งดินออกได้เป็น 5 กลุ่ม ตามลำดับความสำคัญมากน้อย ได้แก่

(1) กลุ่มดินนา ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 1 ของพื้นที่อำเภอ เป็นดินนาดีซึ่งอยู่บริเวณตอนกลางของอำเภอ

(2) กลุ่มดินไร่ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 4 ของพื้นที่อำเภอ เป็นดินไร่ทั่วไปซึ่งอยู่บริเวณตอนบนและตอนกลางของอำเภอ

(3) พื้นที่ภูเขา ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 85 ของพื้นที่อำเภอ ซึ่งอยู่บริเวณโดยทั่วไปของพื้นที่อำเภอ

(4) กลุ่มดินคละ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 5 ของพื้นที่อำเภอ เป็นดินร่วนทั่วไปคละกับดินไร่ทั่วไป และดินนาดีคละกับดินไร่ดี ซึ่งอยู่บริเวณทิศตะวันตกของอำเภอ

(5) กลุ่มดินภูเขา ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 5 ของพื้นที่อำเภอ ซึ่งอยู่บริเวณตอนกลางและตอนล่างของอำเภอ

3) แหล่งน้ำธรรมชาติ

ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่

(1) แม่น้ำแม่ฮ่องสอน เป็นลำน้ำสายแคบ ๆ บางครั้งถูกเรียกว่าลำห้วยแม่ฮ่องสอน ไหลจากภูเขาด้านตะวันออกของตัวเมือง ผ่านตัวเมืองที่ด้านใต้ของวัดจองคำออกไปทางด้านตะวันตก มีน้ำไหลตลอดปี และเป็นบางส่วนของแหล่งน้ำดิบสำหรับผลิตน้ำประปาของชุมชนเมืองแม่ฮ่องสอน

(2) ห้วยน้ำปี้ เป็นลำห้วยแคบ ๆ ไหลจากภูเขาด้านตะวันออกของตัวเมือง ผ่านด้านเหนือของตัวเมือง และออกไปทางด้านตะวันตก ฤดูแล้งระดับน้ำสูง 20 - 30 ซม.และในฤดูฝนระดับน้ำสูง 100 - 200 ซม

(3) หนองจองคำ เป็นหนองน้ำขนาดเล็ก ๆ อยู่ในตัวเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นแหล่งเก็บน้ำสำรองสำหรับการดับเพลิง และพื้นที่ข้าง ๆ หนองน้ำใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

(4) แม่น้ำปาย เป็นลำน้ำสายใหญ่ที่มีน้ำไหลแรงตลอดปี ไหลมาจากทางด้านทิศเหนือ เข้ามาใกล้ตัวเมืองทางด้านตะวันตกของดอยกองมู เป็นแหล่งน้ำสำคัญสำหรับผลิตน้ำประปาของเมืองแม่ฮ่องสอน โดยมีตำแหน่งสูบน้ำอยู่ใกล้กับค่ายตำรวจตะเวนชายแดนด้านเหนือของตัวเมืองแม่ฮ่องสอน แม่น้ำปายไหลไปสู่ทิศตะวันตกเข้าสู่ประเทศเมียนมาร์

(5) อ่างเก็บน้ำแม่ฮ่องสอน เป็นอ่างเก็บน้ำที่รับน้ำที่ไหลมาจากภูเขา แล้วปล่อยระบายลงสู่ล่องน้ำเข้าสู่พื้นที่เกษตรด้านตะวันออกของตัวเมืองแม่ฮ่องสอน รวมทั้งนำไปผลิตน้ำประปา แต่เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ภูเขา จึงมีร่องน้ำ ลำห้วย จำนวนมาก ซึ่งจะมีน้ำไหลเฉพาะฤดูฝนเท่านั้น

3.7 การคมนาคมขนส่งและการเข้าถึง

อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนสามารถติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงโดยตรงคือจังหวัดเชียงใหม่ เท่านั้นโดยอาศัยทางรถยนต์และทางอากาศ ฉะนั้นการที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางเข้ามาสู่แม่ฮ่องสอนได้จึงต้องเดินทางผ่านจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเปรียบเสมือนปากประตูติดต่อกันระหว่างอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนกับโลกภายนอกเสียก่อน

การคมนาคม ที่จะเดินทางเข้าสู่ตัวอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน มีเส้นทางถนนสายต่างๆ และทางเครื่องบิน ระหว่าง แม่ฮ่องสอน - เชียงใหม่ และ แม่ฮ่องสอน - กรุงเทพฯ

3.7.1 เส้นทางที่ใช้เดินทางโดยทางรถยนต์มี 3 สาย

1) ทางหลวงหมายเลข 108 เป็นเส้นทางหลัก ซึ่งเป็นทางลาดยางกว้างประมาณ 8 – 10 เมตร จากเมืองเชียงใหม่ ผ่านอำเภอหางดง สันป่าตอง จอมทอง และฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เข้าสู่จังหวัดแม่ฮ่องสอนทาง อำเภอแม่สะเรียง แม่ลาน้อย ชุนยวม มายังอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ระยะทางประมาณ 369 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 7 ชั่วโมง ในเส้นทางสายนี้มีโค้งซึ่งทำให้นักขับรถ จำนวน 1,864 โค้ง โดยทางจังหวัดร่วมกับหอการค้าจังหวัดได้จัดเตรียมประกาศนียบัตรมอบให้แก่ผู้ขับรถยนต์ผ่านเส้นทางสายนี้ด้วย

2) ทางหลวงหมายเลข 1095 จากเมืองเชียงใหม่ ผ่านอำเภอแม่แตง อำเภอป่าเย็บ มายังอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ระยะทาง 245 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 5 ชั่วโมง

3) ทางหลวงหมายเลข 1085 จากอำเภอแม่สอด ผ่านอำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ผ่านอำเภอสบเมย และอำเภอแม่สะเรียง มายังอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ระยะทาง 394 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 7 ชั่วโมง

นอกจากนี้มีเส้นทางที่กำลังสร้างใหม่อีก 2 สาย คือ ทางหลวงหมายเลข 1295 จากอำเภอแม่แจ่มจังหวัดเชียงใหม่ มาออกที่อำเภอชุนยวม ระยะทาง 95 กิโลเมตร และทางของ ร.พ.ช. หมายเลข 5030 จากตำบลวัดจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ผ่านตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน มายังตัวเมืองแม่ฮ่องสอน ระยะทาง 87 กิโลเมตร

3.7.2 การเดินทางโดยเครื่องบิน

สนามบินที่เปิดดำเนินการอยู่ ณ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน เนื่องจากมี การใช้บริการทางเดินทางทางอากาศ เพิ่มมากขึ้นประกอบกับในฤดูท่องเที่ยว มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจำนวนมาก การให้บริการทางอากาศไม่เพียงพอ ในปี 2541 บริษัทการบินไทยได้นำเครื่องบินแบบ AIR BUS จำนวน 150 ที่นั่ง บินวันละ 4 เที่ยวบิน ดังต่อไปนี้

อัตราค่าโดยสาร (ชั้นประหยัด)

กรุงเทพฯ – แม่ฮ่องสอน 2025 บาท

แม่ฮ่องสอน – เชียงใหม่ 375 บาท

	ออกจากเชียงใหม่ถึงแม่ฮ่องสอน	ออกจากแม่ฮ่องสอนถึงเชียงใหม่
เที่ยวแรก	ทุกวัน เวลา 10.00 น. – 10.40 น.	เวลา 11.10 – 11.45 น.
เที่ยวที่สอง	ทุกวัน เวลา 12.50 น. – 13.40 น.	เวลา 14.00 – 14.35 น.
เที่ยวที่สาม	ทุกวัน เวลา 14.00 น. – 14.40 น.	เวลา 15.10 – 15.45 น.
เที่ยวที่สี่	ทุกวัน เวลา 15.30 น. – 16.10 น.	เวลา 16.40 – 17.15 น.

*หมายเหตุ การเดินทางจากแม่ฮ่องสอนไปกรุงเทพฯเปลี่ยนเครื่องบินที่เชียงใหม่

3.8 ประชากร

จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีประชากร 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ 5 เผ่าคือ กะเหรี่ยง ม้ง มูเซอ และ ลีว คิดเป็นร้อยละ 47.54 ของประชากรทั้งหมด และคนไทยที่อยู่ในพื้นที่ราบซึ่งมีคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง และไทยใหญ่หรือคนไต และชาวไทยจากจังหวัดอื่นๆ ซึ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินคิดเป็นร้อยละ 52.46 ของประชากรทั้งหมด

ในปี พ.ศ.2541 อำเภอแม่ฮ่องสอนมีประชากรรวมกันทั้งสิ้น 45,842 คน จัดเป็นอำเภอที่มีประชากรมากเป็นอันดับที่ 2 รองจาก อำเภอแม่สะเรียงที่มีประชากรรวมกันทั้งสิ้น 50,811 คน ส่วนพื้นที่ที่มีประชากรอาศัยหนาแน่นมากที่สุด คือ เขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน

จำนวน 7,356 คน ในปี พ.ศ.2540 หรือมีความหนาแน่นประชากร ประมาณ 1,226 คน ต่อพื้นที่ 1 ตารางกิโลเมตร

จากข้อมูลสถิติประชากรตั้งแต่ปี พ.ศ.2536 – 2540 พบว่า ประชากรในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นแต่เป็นการเพิ่มขึ้นอย่างช้า ๆ กล่าวคือ เพิ่มจากจำนวน 6,035 คน ในปี พ.ศ.2526 เป็น 7,356 คน ในปี พ.ศ.2540 หรือเพิ่มขึ้น 1,321 คน ในระยะเวลา 14 ปี และมีบางปีที่จำนวนประชากรลดลงบ้าง (ดูตารางที่ 3.1)

ตารางที่ 3.1 จำนวนและอัตราการเพิ่มของประชากรในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน พ.ศ. 2526 – 2540

ปี พ.ศ	จำนวนประชากรในเขตเทศบาล	อัตราการเพิ่มของประชากร
2526	6035	+0.99
2527	6366	+5.48
2528	6681	+4.95
2529	6734	+0.79
2530	6781	0.70
2531	6764	-0.25
2532	6446	-4.70
2533	6396	-1.19
2534	6324	-0.71
2535	6750	+6.74
2536	7197	+6.62
2537	7406	+2.90
2538	6843	-7.60
2539	7449	+8.86
2540	7356	-1.25

ที่มา : สำนักงานทะเบียนราษฎร์ กรมการปกครอง

อย่างไรก็ตามในความเป็นจริงแล้วประชากรในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากกิจกรรมการท่องเที่ยวมากที่สุด มีทั้งผู้ที่เข้ามาอาศัยโดยมิได้มีชื่อปรากฏอยู่ในทะเบียนราษฎร์จำนวนมากหลายประเภท ได้แก่ ผู้ที่เข้ามาเพื่อ ประกอบอาชีพ นัก

เรียน และข้าราชการที่ย้ายมาปฏิบัติหน้าที่ หรือเป็นประชากรแฝงทำให้ประชากรในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนตามทะเบียนราษฎรต่ำกว่าความเป็นจริง

3.9 สภาพเศรษฐกิจ

จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือตอนบนที่ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสลับซับซ้อน ทำให้พื้นที่เป็นที่ราบที่เหมาะสมในการทำการเกษตรอยู่น้อยจึงทำให้มีสัดส่วนผลผลิตภาคเกษตรกรรมในผลิตภัณฑ์มวลรวมค่อนข้างต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือ แต่อย่างไรก็ตาม จากการใช้ที่ราบเป็นแห่ง ๆ จึงเหมาะแก่การทำนา ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์

1) อาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ของอำเภอแม่ฮ่องสอน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ และทำสวน นอกจากนั้นประกอบอาชีพรับจ้าง ในภาคอุตสาหกรรม และพาณิชยกรรม รับราชการ และอื่น ๆ

2) การเกษตรกรรม จากข้อมูลสถิติพบว่า มูลค่าของผลิตภัณฑ์มวลรวมของอำเภอแม่ฮ่องสอนในภาคเกษตรกรรมถือว่าทำรายได้สูงสุด นอกจากสภาพเศรษฐกิจของอำเภอแม่ฮ่องสอนจะขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรมแล้วรายได้ของประชาชนยังขึ้นอยู่กับสถานะการท่องเที่ยวอีกด้วย ซึ่งเป็นผลต่อเนื่องไปสู่ธุรกิจ การค้าส่ง การค้าปลีก และธุรกิจต่าง ๆ ที่เป็นธุรกิจเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจท่องเที่ยว

แต่อย่างไรก็ตามในระยะเวลาที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่สำคัญของอำเภอแม่ฮ่องสอน ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2532 – 2536 คือการผลิตในสาขาภาคเกษตรกรรมมีสัดส่วนลดลงอย่างต่อเนื่องตามลำดับทุกปี ในขณะที่สาขานอกภาคการเกษตรมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นทุกปี เนื่องจากมีการขยายตัวทางด้านธุรกิจการบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างมาก และมีนักลงทุนเข้ามาซื้อที่ดินทำกินของประชากรในราคาสูง จึงทำให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลงอย่างเห็นได้ชัดเจน

3) การอุตสาหกรรม โรงงานอุตสาหกรรมของจังหวัดแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในเขตอำเภอแม่ฮ่องสอนโดยมีโรงงานทั้งหมด 63 โรงงาน จากโรงงานทั้งหมด 184 โรงงาน คิดเป็นร้อยละ 34.24 รองลงมาได้แก่อำเภอแม่สะเรียงมีโรงงานทั้งหมด 47 โรง

งาน คิดเป็นร้อยละ 25.54 โรงงานที่เหลือนอกนั้นกระจายตามอำเภอต่าง ๆ โรงงานอุตสาหกรรมที่สำคัญได้แก่ โรงสีข้าว โรงงานทำเส้นก๋วยเตี๋ยว โรงงานต้มหน่อไม้ โรงงานทำผลิตภัณฑ์คอนกรีต โรงงานผลิตน้ำดื่ม โรงงานเกี่ยวกับรถยนต์ โรงงานแปรรูปไม้ โรงกลิ้ง โรงงานทำเฟอร์นิเจอร์ เป็นต้น

4) การประมง แหล่งจับสัตว์น้ำตามธรรมชาติที่สำคัญของอำเภอแม่ฮ่องสอน คือแม่น้ำปาย นอกจากนี้ยังมีแหล่งทำการประมงขนาดเล็กตามบริเวณอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก ทำนบและเหมือง ฝ่าย ซึ่งได้รับการส่งเสริมจากกรมประมง โดยการปล่อยพันธุ์ปลาลงในแหล่งน้ำต่าง ๆ

5) การปศุสัตว์ สัตว์เลี้ยงที่สำคัญ ได้แก่ โค กระบือ สุกร เป็ด ไก่ ข้าง ม้า แพะและแกะ โดยเป็นการเลี้ยงไว้เพื่อใช้เป็นแรงงานและเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนเท่านั้น การเลี้ยงส่วนใหญ่จะเป็นการเลี้ยงแบบพึ่งอาหารสัตว์ตามธรรมชาติเป็นหลัก ซึ่งการเลี้ยงสัตว์ของอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนแตกต่างจากจังหวัดอื่น ๆ คือ 1. สภาพการคมนาคมขนส่งที่ไม่สะดวกเนื่องจากสภาพภูมิประเทศของจังหวัดเป็นภูเขาสูง จึงทำให้การขนส่งอาหารสัตว์และพันธุ์สัตว์ทำได้ลำบาก และเสียค่าใช้จ่ายสูง 2. เกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยภูเขา ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะค่อนข้างยากจน การปรับปรุงพันธุ์สัตว์ ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยยังมีน้อย และลักษณะการเลี้ยงสัตว์มักจะเป็นการเลี้ยงแบบพึ่งพาอาหารตามธรรมชาติ และ 3. ภายในจังหวัดไม่มีแหล่งผลิตอาหารสัตว์ จึงจำเป็นต้องสั่งซื้ออาหารสัตว์จากจังหวัดอื่น ๆ ทำให้มีราคาสูง และหาซื้อได้ยาก จากสาเหตุดังกล่าวทำให้ผลผลิตที่ได้จึงไม่เพียงพอต่อความต้องการในการบริโภค จึงต้องสั่งซื้อเนื้อสัตว์จากจังหวัดใกล้เคียง แต่ในปัจจุบันเกษตรกรได้เริ่มหันมาสนใจในการปรับปรุงการปศุสัตว์ให้ดีขึ้นดังนั้นจึงคาดว่าในอนาคตคงสามารถเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอต่อความต้องการได้

6) การเงินการธนาคารและการลงทุน ในพื้นที่เขตอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน มีสาขาของธนาคารพาณิชย์ตั้งอยู่จำนวน 5 แห่ง เพื่อบริการให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น และนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีธนาคารออมสิน ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์ สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์บริการ และสหกรณ์ร้านค้า อีกด้วย

สำหรับเงินลงทุนจะเป็นการลงทุนในด้านการรับเหมาก่อสร้างเป็นส่วนใหญ่เนื่องจากการขยายตัวของเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนมีการก่อสร้างที่พัก

อาศัย การก่อสร้างโรงแรม อาคารพาณิชย์ ถนนสายต่าง ๆ รีสอร์ท เพื่อตอบสนองหรือรองรับ ธุรกิจการท่องเที่ยวที่นับวันจะมีบทบาทสำคัญต่อภาคเศรษฐกิจของอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนมากยิ่งขึ้น

7) การบริการและการท่องเที่ยว ธุรกิจการบริการส่วนใหญ่ของอำเภอแม่ฮ่องสอนจะเกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ เนื่องจากจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีสถานที่ท่องเที่ยวสวยงามตามธรรมชาติ มีป่าไม้ที่สมบูรณ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ รวมถึงประเพณีที่น่าสนใจ ซึ่งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้ามาเที่ยวชมเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ธุรกิจบริการขยายตัวมากขึ้น เพื่อรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจทางด้าน โรงแรม เกสต์เฮ้าส์ และรีสอร์ท

อย่างไรก็ตาม ในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนมีโรงแรม 11 แห่ง มีห้องพักรวม 543 ห้อง รีสอร์ท 6 แห่ง มีห้องพักรวม 192 ห้อง และมีเกสต์เฮ้าส์ 20 แห่ง มีห้องพักรวม 177 ห้อง เมื่อเปรียบเทียบปริมาณห้องพักกับจำนวนนักท่องเที่ยวยังไม่เพียงพอ เนื่องจากในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวตั้งแต่เดือน ตุลาคมถึงกุมภาพันธ์ของแต่ละปี นักท่องเที่ยวบางส่วนต้องพักค้างแรมตามบริเวณวัดและสถานที่ราชการเป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้ภายในเขตอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนยังมีร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก จำนวน 24 ร้าน และร้านจำหน่ายอาหาร จำนวน 32 ร้าน

3.10 ทรัพยากรการท่องเที่ยว

แม่ฮ่องสอนมีแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติอันงดงามมีสภาพอากาศที่เอื้ออำนวยต่อการท่องเที่ยว รวมทั้งมีโบราณสถาน โบราณวัตถุ วัฒนธรรมประเพณีที่น่าสนใจ ล้วนเป็นปัจจัยดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเดินทางมาเที่ยวชม ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ ในเขตอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน แบ่งออกได้เป็น

1) สถานที่สำคัญ ได้แก่

(1) วัดพระธาตุดอยกองมู มีชื่อเรียกแต่เดิมว่า วัดปลายดอน ตั้งอยู่บนดอยกองมูทางทิศตะวันตกของตัวเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นปูชนียสถานคู่บ้านคูเมืองที่

สำคัญที่สุด ประกอบด้วยพระธาตุเจดีย์ที่สวยงาม 2 องค์ พระเจดีย์องค์ใหญ่สร้างโดย "จองต่องสู" เมื่อพ.ศ. 2403 ส่วนพระธาตุเจดีย์องค์เล็กสร้างเมื่อ พ.ศ. 2417 โดย "พระยาสิงหนาทราชา" เจ้าผู้ครองแม่ฮ่องสอนคนแรกจากวัดพระธาตุดอยกองมูนี้สามารถมองเห็นภูมิประเทศและสภาพตัวเมืองแม่ฮ่องสอนได้อย่างชัดเจนและสวยงามมาก ปัจจุบันมีถนนลาดยางขึ้นพระธาตุดอยกองมูเป็นระยะทางราว 5 กิโลเมตร วัดนี้จัดงานเทศกาลประจำปีหลายงาน เช่น ในวันปีใหม่ วันสงกรานต์ โดยเฉพาะในวันออกพรรษาจะมีการตักบาตรดาวดึงส์ หรือตักบาตรเทโวด้วย

(2) วัดหัวเวียงหรือวัดกลางเมือง เป็นวัดที่ตั้งอยู่ใจกลางเมือง และเป็นທີ່ประดิษฐานของพระเจ้าพาราละแห่ง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปประจำเมืองที่งามมาก มีประวัติว่าหล่อจำลองจาก "พระมูณี" ซึ่งเป็นเจ้าพาราละแห่งองค์จริง ณ เมืองมณฑลเยล ประเทศพม่าโดยลุงจองโหย่าเดินทางไปนิมนต์มา พระเจ้าพาราละแห่งองค์นี้สร้างเป็นท่อน ๆ ทั้งหมด 9 ท่อน ล่องมาตามแม่น้ำปาย แล้วนำมาประกอบที่วัดพระนอนและนำมาประดิษฐานที่วัดหัวเวียง หรือวัดกลางเวียง หรือวัดกลางเมืองจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ชาวแม่ฮ่องสอนถือว่าเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืององค์หนึ่ง

(3) วัดจองคำ เป็นวัดเก่าแก่ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2340 โดยช่างฝีมือชาวไทยใหญ่ มีศิลปะแบบต่างๆ ซึ่งเป็นศิลปะแบบไทยใหญ่ที่แปลกและงดงามมาก หลังคาวัดเป็นรูปปราสาทเพราะมีคติว่าปราสาทเป็นของสูง ผู้ที่จะประทับอยู่ในปราสาทควรจะเป็นพระมหากษัตริย์หรือตัวแทนพระศาสนา จึงเป็นที่ประดิษฐานของหลวงพ่อดโต มีขนาดหน้าตักกว้าง 4.85 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2477 โดยช่างฝีมือชาวพม่า และมีพระพุทธรูปขนาดใหญ่ซึ่งจำลองมาจากพระศรีศากยมุณี ที่วิหารวัดสุทัศนประดิษฐานไว้เป็นพระประธานของวัด

(4) วัดพระนอน ตั้งอยู่เชิงดอยกองมู เป็นที่ประดิษฐานพระนอนองค์ใหญ่ สร้างด้วยศิลปะไทยใหญ่ และเป็นพระนอนองค์ขนาดยาว 12 เมตร ซึ่งมีพุทธลักษณะงดงามมาก ตามประวัติเล่าว่าพระนางเม็ยะภริยาของพระยาสิงหนาทราชา เป็นผู้สร้างขึ้น ภายในบริเวณมีรูปปั้นสิงโตขนาดใหญ่ 2 ตัว เคียงข้างกันอยู่ระหว่างทางที่จะขึ้นไปนมัสการพระธาตุดอยมู เป็นสิ่งใดที่มีลักษณะงดงามและสมบูรณ์มาก สร้างโดยพระนางเม็ยะตัวหนึ่ง ในบริเวณเดียวกันยังมีวัดอีก 2 วัด คือวัดม่วยต้อ หรือวัดพระธาตุ และวัดก้าก่อ

(5) วัดก้าก่อ (ภาษาไต แปลว่า ดอกบุนนาค) ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับวัดพระนอน มีลักษณะสถาปัตยกรรมที่งดงามไม่แพ้วัดอื่น โดยเฉพาะลักษณะพิเศษที่มี

หลังคาคลุมทางเดินตั้งแต่ซุ้มทางเข้าไปสู่ศาลา นอกจากนี้ยังมีตำราภาษาไทยใหญ่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยใหญ่กับเจ้าอโนรธามังซ้อ ปัจจุบันได้รับการแปลเป็นภาษาไทย โดยเฉพาะพระมหาบุญรักษ์ สุปัญญา ท่านเจ้าอาวาสวัดนี้

(6) วัดจองกลาง ตั้งอยู่เคียงข้างกับวัดจองคำ ภายในวิหารมีแท่นบูชาตั้งพระพุทธรูปหินสีจำลองปิดทองเหลืองอร่ามไปทั่วองค์ มีสิ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก เช่น ตึกตาแกะสลักด้วยไม้เป็นรูปคนและสัตว์เกี่ยวกับพระเวทสันดรชาดก ฝีมือแกะสลักของช่างชาวพม่าจำนวน 37 ตัวซึ่งนำมาจากพม่าตั้งแต่ พ.ศ. 2412 นอกจากนี้ทางด้านจิตกรรมยังมีภาพวาดแผ่นกระจกเรื่องพระเวทสันดรชาดก และภาพประวัติศาสตร์เจ้าชายสิทธัตถะ ตลอดจนภาพแสดงชีวิตความเป็นอยู่ของคนสมัยนั้นหลายภาพ มีคำบรรยายใต้ภาพเป็นภาษาพม่า และมีบันทึกบอกไว้ว่าเป็นฝีมือของช่างไทยใหญ่จากมณฑลละแวก

2) แหล่งท่องเที่ยว

(1) หนองจองคำ เป็นสวนสาธารณะที่อยู่ใจกลางเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน

(2) วนอุทยานถ้ำปลา ตั้งอยู่ที่บ้านห้วยผา ตำบลห้วยผา ห่างจากตัวเมืองประมาณ 17 กิโลเมตร ใช้เส้นทาง 1095 หลักกิโลเมตรที่ 17 เส้นทางลาดยางเรียบร้อย สามารถเดินทางไปชมได้ทุกฤดูกาล บริเวณโดยรอบเป็นลำธารและป่าเขา ถ้ำปลาดังอยู่บริเวณเชิงเขามีลักษณะเป็นแอ่งน้ำขนาดใหญ่ กว้างประมาณ 2 เมตร ลึก 1.50 เมตร ภายในแอ่งมีน้ำไหลออกจากถ้ำได้ภูเขาอยู่ตลอดเวลา และมีปลาหัวโต ๆ อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก มีชื่อเรียกว่าปลามุง หรือปลาคัง หรือปลาพลวง เป็นปลาที่มีเกล็ดขนาดใหญ่ในวงศ์เดียวกับปลาคาร์ฟ และถึงแม้จะมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ก็ไม่มีใครกล้าทำอันตราย เนื่องจากมีความเชื่อว่าเป็นปลาเจ้า หากใครนำไปรับประทานแล้วจะต้องมีอันเป็นไป ปัจจุบันบริเวณวนอุทยานถ้ำปลาได้รับการปรับปรุงให้เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจสำหรับชาวเมืองและนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชม

(3) วนอุทยานน้ำตกผาเสือ ตั้งอยู่ในเขตตำบลหมอกจำป๋อ ห่างจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอนไปตามเส้นทางสู่อำเภอปาย (เส้นทาง 1095) เป็นระยะทาง 18 กิโลเมตร และแยกไปตามทางขึ้นสู่พระตำหนักปางตอง น้ำตกแห่งนี้ไหลลงมาจากน้ำตกแม่สะงาในพม่า มี 6 ชั้น ชั้นบนสุดอยู่ในป่าลึกเข้าไปใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง คือน้ำตกแม่สะงากลาง ถัดออกมาเป็นชั้นผายาว ผาลาด ผาเสือ ผาตั้ง และผาย้อม ชั้นที่คนนิยมเที่ยวมาก

ที่สุดคือผาเสื่อ ซึ่งมีน้ำตกลงมากระทบแผ่นหินกระเด็นเป็นผอยและสองข้างน้ำตกมีแผ่นหินลักษณะคล้ายเสื่อปูลาดอยู่จำนวนมาก น้ำตกนี้มีขนาดใหญ่และน้ำมากตลอดปี น้ำมากที่สุดในช่วงเดือนสิงหาคม กันยายน

(4) เขื่อนผลิตไฟฟ้าพลังน้ำผาบ่อง อยู่ห่างจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอนไปทางทิศใต้ประมาณ 12 กิโลเมตร เป็นเขื่อนกั้นลำน้ำแม่ละมาดและผลิตรกระแสไฟฟ้าเพื่อใช้ในตัวของแม่ฮ่องสอนบริเวณตัวเขื่อนมีศาลาพักร้อนเหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจและอากาศสบายมีลมพัดตลอดเวลา

(5) บ่อน้ำร้อน ในเขตอำเภอแม่ฮ่องสอนมีบ่อน้ำร้อนเจ็ดบ่อแรกกำหนดอยู่ 2 แห่ง คือ บ่อน้ำร้อน ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 1 ตำบลผาบ่อง (เส้นทาง 108 ระหว่างหลักกิโลเมตรที่ 258 - 259) และหมู่บ้านห้วยโป่ง ในบริเวณพื้นที่ 8 และ 2 ไร่ ตามลำดับ

(6) น้ำฮูหายใจ อยู่ในเขตตำบลผาบ่อง มีลักษณะเป็นแอ่งน้ำขนาดเล็ก ๆ อยู่ในถ้ำและจะมีน้ำไหลออกมาจากถ้ำทุก ๆ 45 นาที ก่อนที่น้ำจะไหลทุกครั้งจะมีเสียงดังคล้ายเสียงลมหายใจ ชาวบ้านจึงเรียกว่า “น้ำฮูหายใจ”

(7) บ้านน้ำเพียงดิน อยู่ในเขตตำบลผาบ่อง เป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวนิยมล่องเรือตามลำน้ำปายผ่านบ้านห้วยเตี๊ยะ ไปจนถึงบ้านน้ำเพียงดินโดยเรือหางยาวใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง หรือโดยล่องแพใช้เวลา 1 วันเต็ม ตลอดที่ล่องเรือไปตามลำน้ำจะผ่านระลอกน้ำที่ลดระดับลดหลั่นกันไปคล้ายธารน้ำตก นับเป็นทัศนียภาพที่งดงามแปลกตา จากบ้านน้ำเพียงดินนี้ใช้เวลาล่องเรืออีกไม่นานก็เข้าเขตสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า และถึงบริเวณที่เรียกว่า “ผาหม่นน้ำ” ซึ่งเป็นอีกจุดที่นักท่องเที่ยวนิยมไปนั่งชม

(8) พระตำหนักปางตอง อยู่ในเขตตำบลหมอกจำแป่ ห่างจากอำเภอเมือง 50 กิโลเมตร สามารถเดินทางไปได้โดยใช้เส้นทางสายห้วยซ่าน บ้านนาป่าแปก ซึ่งเป็นทางขึ้นเขาชันตลอดเวลา ตัวเรือนประทับแรมตั้งอยู่บนยอดเขาสูงที่บ้านปางตองในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงปางตอง มีทิวทัศน์บริเวณสองข้างทางที่สวยงาม ทางรถยนต์เข้าถึงสามารถเดินทางไปสู่หมู่บ้านแม้วป่าแปก ซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่าแม้ว เลยต่อจากหมู่บ้านแม้วนี้ก็จะสามารถไปถึงหมู่บ้านแม้ออ ซึ่งเป็นหมู่บ้านชายแดนไทย - พม่า และมีกองกำลังกองพล 93 ตั้งอยู่ เป็นบริเวณที่สูง อากาศเย็น และมีทิวทัศน์ที่น่าชมยิ่ง

(9) เรือนประทับแรมโปงแดง อยู่ห่างจากตัวเมืองไปทางทิศใต้ ประมาณ 4 กิโลเมตร ตั้งอยู่ภายในศูนย์โครงการพัฒนาตามพระราชดำริทำโปงแดง ซึ่งทำการทดลองเพาะปลูกพืชผลไม้ต่างๆ และเลี้ยงหม่อนไหม แยกไปทางซ้ายมือประมาณ 2 กิโลเมตร มีเรือนประทับแรมสำหรับเสด็จประทับและพักผ่อนพระอิริยาบถ ตัวเรือนประทับแรมตั้งอยู่บนเนินเขาเล็กๆ ด้านหน้ามีแม่น้ำป่ายไหลผ่าน รอบ ๆ เรือนประทับมีไม้ดอกไม้ประดับปลูกไว้สวยงาม บรรยากาศเหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ

(10) น้ำตกชู้ช่า อยู่ในเขตบ้านแม่สุยะ ตำบลห้วยผา เป็นน้ำตกที่ทะลุออกจากช่องเขาเป็นทางยาวประมาณ 100 เมตร ชนानไปกับลำน้ำ